

TEMBUNG RANGKEP SAJRONE BASA JAWA DHIALEK PENDHALUNGAN ING KUTHA PROBOLINGGO

Marita Cahya Witasari

S-1 Pendidikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa) Fakultas Basa lan Seni Universitas Negeri Surabaya
maritawitasari@mhs.unesa.ac.id

Pembimbing

Dr. Murdiyanto, M.Hum.

Dhosen Pendidikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa) Fakultas Basa lan Seni Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Tembung rangkep minangka salah sawijine proses morfologis kang ana ing saben-saben basa. Dhialek Pendhalungan kapilih minangka objek ing skripsi iki amarga objek kasebut mirunggan lan manjila. Mirunggane tembung rangkep sajrone dhialek Pendhalungan yaiku amarga nggunakake dhialek Pendhalungan minangka objek panliten. Pendhalungan tuwuh saka rong budaya kang *dominan*, yaiku budaya Jawa lan Madura. Panutur dhialek Pendhalungan mung ana ing dhaerah *Tapal Kuda* propinsi Jawa Timur. Dene manjilane tembung rangkep sajrone dhialek Pendhalungan yaiku ngandharake kepriye rong budaya kang *dominan* bisa nuwuhake basa mligine titi tembung kang beda karo liyane.

Tembung rangkep kasebut bakal kagayutake karo dhialek Pendhalungan ing kutha Probolinggo, mula underan panliten iki yaiku: (1) Kepriye wujud tembung rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan; (2) Kepriye guna tembung rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan; lan (3) Kepriye kalungguhane tembung rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan. Teori kang kagunaake ing panliten iki yaiku teori *transformasi generative* kanggo njlentrehake dhata. Dhata kang diteliti njupuk saka cecaturane basa Jawa dhialek Pendhalungan kang kagunakake wong asli kutha Probolinggo. Panliten iki kalebu panliten linguistik sinkronis krana nliti basa ing wektu tartamtu, yaiku ing jaman saiki. Panliten iki asipat panliten dheskriptif.

Wujude tembung rangkep sajrone dhialek Pendhalungan ing kutha Probolinggo kuwi ana 6 (enem) yaiku: (1) tembung kriya lingga; (2) tembung kriya andhahan; (3) tembung aran; (4) tembung kahanan; (5) tembung katrangan; lan (6) tembung wilangan. Guna Tembung Rangkep ing basa Jawa dhialek Pendhalungan ana 4 (papat) yaiku: (1) guna jejer {J}; (2) guna wasesa {W}; (3) guna geganep {G}; lan (4) guna katrangan {K}. Dene, kalungguhan Tembung Rangkep ing basa Jawa dhialek Pendhalungan ana 4 (papat) yaiku: (1) Kalungguhan redhuplikasi pangisi guna jejer ana 2 (loro); (2) Kalungguhan redhuplikasi pangisi guna wasesa ana 7 (pitu); (3) Kalungguhan redhuplikasi pangisi guna geganep ana 2 (loro) lan (4) Kalungguhan redhuplikasi pangisi guna katrangan ana 3 (telu).

Tembung-tembung wigati: Tembung rangkep, Pendhalungan, wujud, guna lan kalungguhan.

PURWAKA

Andharan ing bab II iki diperang dadi lima, yaiku (1) lelandhesan panliten, (2) underane panliten, (3) ancasa panliten, (4) paedah panliten, (5) wewatesan panliten, lan (6) panjlentrehe tetembungan. Luwih jangkepe diandharake ing ngisor iki

1.1 Lelandhesane Panliten

Tembung rangkep kalebu salah sawijine proses morfologis sing mujudake proses tembung lingga kang diucapake kaping pindo kanthi saperangan, utawa kabeh. Tembung rangkep ing basa Inggris proses diarani *reduplication*. Ramlan (1987:63) ngandharake bilih proses tembung rangkep utawa pengulangan kuwi mujudake pengulangan satuan gramatik, bisa saperangan, kabeh, lan variasi foneme, dene satuwan sing diulangi awujud lingga utawa dhasar. Tembung rangkep nduweni fungsi kanggo ngowahi sawijine golongan tembung dadi golongan tembung sing liya, uga ngowahi wujude tembung dadi awujud jamak.

Topik ing proposal iki yaiku tembung rangkep basa Jawa dhialek Pendhalungan. Dhialek Pendhalungan dipilih minangka objek ing skripsi iki amarga objek

kasebut mirunggan lan manjila. Mirunggane Tembung rangkep sajrone dhialek Pendhalungan yaiku amarga nggunakake dhialek Pendhalungan minangka objek panliten. Pendhalungan kuwi mujudake sawijine masyarakat *hibrida*, ateges masyarakat kang budayane anyar, tuwuh saka rong budaya kang *dominan*, yaiku budaya Jawa lan Madura. Dene manjilane Tembung rangkep sajrone dhialek Pendhalungan yaiku ngandharake kepriye rong budaya kang *dominan* bisa nuwuhake basa mligine titi tembung kang beda karo liyane. Tuladhane ing kasus ngisor iki.

X: Anakmu nang ndi, Nur?

Y: Dijak ku-mlaku karo ayahe.

Pacaturan kasebut mujudake panggunane basa Jawa sing kapangaribawan basa Madura. Dhialek Pendhalungan ing ndhuwur kasusun saka kosa kata basa Jawa yaiku *mlaku* (D) sing kudune dadi *mlaku-mlaku* (DL) amarga proses Tembung rangkep kang baku ing basa Jawa. Ananging amarga nggunakake saperangan pola Tembung rangkep sajrone basa Madura tembung

kasebut dadi *ku-mlaku*. Saliyane wujud Tembung rangkep, makna tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan uga bisa dianalisis kanthi teori kang bakal diandharake ing proposal iki.

Umume panliten iki nduweni tujuwan kanggo nganalisis proses morfologi kang awujud tembung rangkep. Adhedhasar tujuwan umum kasebut kanthi khusus panliten iki bakal ngandharake wujud, makna lan kalungguhane Tembung rangkep. Tembung rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan kang kaya wis diandharake ing ndhuwur narik kawigatene panliti kanggo nlti babagan kasebut. Tembung rangkep dhialek Pandhalungan ditemokake sajrone tuturan masyarakat ing kutha Probolinggo. Panliten iki bisa nambah kawruh kang luwih rowa ngenani kepriye basa Jawa kang nduweni akeh dhialek ing saben-saben dhaerah mligine ing kutha Probolinggo minangka dhaerah Pendhalungan.

1.2 Underane Panliten

Adhedhasar andharan kasebut, mula bisa didudut underane panliten kaya mangkene:

1. Kepriye wujud tembung rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan?
2. Kepriye guna tembung rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan?
3. Kepriye kalungguhane tembung rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan?

1.3 Tujuwane Panliten

Adhedhasar underane panliten mau, kapilih tujuwan panliten yaiku:

1. Ngandharake wujud tembung rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan.
2. Ngandharake guna tembung rangkep rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan.
3. Ngandharake kalungguhan tembung rangkep rangkep basa Jawa ing dhialek Pendhalungan.

1.4 Paedahe Panliten

Panliten iki diajab bisa nuwuhake paedah tumrap panliti dhewe lan para pamaca. Paedahe ing antarane:

1. Paedah Teoritis
Asile panliten iki dikarepake bisa ngrembakake lan menehi sumbangan teoritis ing basa Jawa mligine morfologi. Saliyane kuwi uga mujudake wawasan lan kawruh ngenani tata basa sajrone dhialek-dhialek ing basa Jawa tumrap para akademisi, mligine dhialek Pendhalungan.
2. Paedah Praktis
Asile panliten iki bisa menehi sumbangan praktis yaiku menehi materi sajrone mata kuliah morfologi. Panliten iki uga bisa dadi sumber pangrembakane materi pasinaonan ing skolahan mligine ngenani basa Jawa dhialek Pendhalungan.

1.5 Wewatesane Panliten

Anane watesan panliten supaya panlitene ora nggrambyang lan bab kang dijlentrehake ora nyimpang saka underane panliten kang dituju, uga bisa luwih mligi lan luwih cetha. Watase kang kapisan yaiku ngenani

basa. Basa kang ditliti yaiku basa Jawa dhialek Pendhalungan kang ngandhut tembung rangkep. Watesan kapindho yaiku objek panliten iki ngrembaka ing saubenge kutha Probolinggo.

1.6 Panjentrehan Tetembungan

Panjentrehan tetembungan sing digunakake sajrone panliten iki migunakake teori-teori sing ana kaya mangkene.

(1) Morfologi

Ramlan (1987:51) ngandharake proses morfologi yaiku proses dumadine tembung saka satuwan liya kang awujud lingga. Ana telung bab kang disinaoni ing morfologi yaiku wujud tembung lan dumadine tembung, makna kang tuwuh krana owahe kasebut. Proses morfologi ing basa Jawa umume ana telu yaiku wuwuhan (afiksasi), tembung rangkep (reduplikasi) lan camboran (komposisi).

(2) Transformasi Generativ

Transformasi generatif bisa njlentrehake struktur basa kanthi cetha lan tliti lumantar “kaidah tulis kembali” (*rewrite rules*) (Lauder lkk, 2005:216). Teori iki dilairake adhedhasar pamikiran basa, yaiku Chomsky. Teori iki nduweni landhesan pamikir, yaiku: (1) sintaksis nduweni dhasar tumrap ukara lan tuturan sing bisa diindra dening manungsa, bab iki mujudake struktur lair, (2) ing struktur batin ana sesambungan semantis lan sesambungan sistemik, lan (3) adhedhasar kahanan struktur batin kasebut, mula struktur lair dijlentrehake adhedhasar aspek kalungguhan, aspek guna, lan aspek wujud (Adipitoyo, 2000:4)

(3) Tembung Rangkep

Tembung rangkep kuwi salah sawijine asil proses morfologis. Tembung rangkep mujudake tembung lingga kang diucapake kaping pindo kanthi saperangan, utawa kabeh, uga owahe swara fonem (Achmad, 2012:64). Tembung rangkep ing basa Jawa diperang dadi telu yaiku dwilingga, dwipurwa, lan dwiwasana (Sasangka, 2011:97). Dene, Antunshono sajrone Paramasastra ngandharake redhuplikasi basa Jawa diperang dadi papat yaiku dwilingga, dwilingga salinswara, dwipurwa, lan dwiwasana

(4) Pendhalungan

Pendhalungan yaiku asile asimilasi budaya ing tanah Jawa lan Madura (id.m.wikipedia.org/wiki/Pendhalungan). Komunitas Pendhalungan kuwi ana ing dhaerah *Tapal Kuda*, kang manggon ing wetane pulo Jawa nglimputi kutha Pasuruan, Probolinggo, Jember, Situbondo, Bondowoso lan Banyuwangi. Mula kutha Probolinggo kang paling pucuk diarani *Pintu Gerbang Pendhalungan*

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Andharan ing bab II iki diperang dadi telu, yaiku (1) panliten kang saemper, (2) konsep-konsep kanggo panliten iki, lan (3) kerangka teori. Luwih jangkepe diandharake ing ngisor iki.

2.1 Panliten sing Saemper

Panliten ngenani redhuplikasi wis akeh, nanging sing nggunakake dhialek basa kang dadi objeke. Panliten tembung rangkep kang nganggo objek basa Jawa uga sethithik banget. Tuladhane awujud skripsi kang ditindakake Nurhayani (2013) kanthi irah-irahan “Analisis Redhuplikasi Bahasa Melayu Sub Dhialek Desa Penaga Kecamatan Teluk Bintan Kabupaten Bintan”. Skripsi iki munjerake wujud lan makna redhuplikasi sajrone basa Melayu. Kasile ana 4 wujud redhuplikasi lan 7 makna redhuplikasi basa Melayu sub dhialek Desa Penaga Kecamatan, Teluk Bintan, Kabupaten Bintan.

Ana uga panliten ngenani redhuplikasi awujud jurnal anggitane Mussafak (2011) kang irah-irahan “Redhuplikasi Dalam Bahasa Madura”. Panliten munjerake ing kepriye wujud lan polane redhuplikasi ing basa Madura. Basa Madura dipilih panliti dadi objeke panliten. Studi komparatif utawa perbandingan, kaya bab sing padha lan ora sajrone pola redhuplikasi ing basa Madura lan basa Indonesia uga dijlentrehake. Ing panliten iki, panliti kasil nemokake 13 pola redhuplikasi ing basa Madura.

Panliten redhuplikasi uga nate ditindakake dening Hidayati (2003) awujud skripsi irah-irahan “Studi Komparatif Proses Afiksasi lan Reduplikasi dalam Rubrik Pangudhara Majalah Panjekar Semangat dengan Bahasa Indonesia”. Punjere panliten iki yaiku ana ing proses afiksasi lan reduplikasi. Asile panliten iki mujudake perbandingan, bisa pambada lan bab sing padha sajrone proses morfologi awujud afiksasi lan redhuplikasi ing basa Jawa karo basa Indonesia. Panlitene Ekasari (2013) kanthi irah-irahan “Makna Aspektualitas Reduplikasi Bahasa Jawa Pada Majalah Djaka Lodang Edisi Januari Maret 2012”. Objek kang dipilih yaiku ukara ing majalah. Punjere panliten iki ana makna aspektualitas verba. Sumber dhata kang dipilih uga padha karo panliten sing arep ditilii ana ing majalah Djoko Lodang. Ing panliten iki, panliti kasil nemokake 8 jinise makna aspektualitas ing rubrik pangudhara, majalah Djoko Lodang.

Adhedhasar panliten-panliten ing ndhuwur, durung ana kang ngliti ngenani proses redhuplikasi kang mujudake tembung rangkep mligine ing dhialek Pendhalungan. Mula ing kene dipilih panliten ngenani tembung rangkep, mligine ngandharake pola sarta wujud, guna lan kalungguhan tembung rangkep sajrone tuturan dhialek Pendhalungan. Sinaosa panliten iki meh padha karo panliten kang wis disebutake ing ndhuwur nanging ana pambadane.

2.2 Konsep-Konsep kanggo Panliten Iki

2.2.1 Morfologi

Morfologi yaiku subdisiplin linguistik kang nyinaoni babagan wujud lan dumadine tembung. Selaras karo panemune Pateda (2011:12), ana telung bab kang disinaoni ing morfologi yaiku wujud tembung lan dumadine tembung, makna kang tuwuh krana owah kasebut. Tataran andhap dhewe nyinaoni bab morfem, dene tataran sing inggil nyinaoni bab tembung (Soeparno, 2013:74). Morfem mujudake wujud gramatikal sing

paling cilik, lan diperang dadi morfem bebas lan morfem kaket. Morfem bebas nduweni teges leksikal dene morfem kaket mung nduweni teges gramatikal. Basa Jawa nduweni morfem bebas lan morfem kaket. Tuladhane morfem bebas yaiku omah, sapu, lan dalam, dene morfem kaket yaiku -an, -ane lan dak-.

Ramlan (1987:51) ngandharake proses morfologi yaiku proses dumadine tembung saka satuwan liya kang awujud lingga. Panemu kasebut selaras karo panemune Sudaryanto (1991:39) kang njlentrehake bilih proses morfologi yaiku proses dumadine tembung kanthi cara kang runtut kanthi piranti kang padha, saengga nuwuhake makna anyar ing asile perubahan. Kaloro panemu kasebut bisa didudut yen proses morfologi kuwi proses dumadine tembung lingga kang diowahi kanthi tata cara tertamtu saengga asile nuwuhake makna lan wewangunan kang anyar.

Tembung-tembung basa Jawa bisa mawujud morfem bebas lan bisa owah krana kena wuwuhan utawa afiksasi. Saliyane wuwuhan, uga ana rong piranti kanggo mujudake tembung yaiku morfem ulang lan morfem majemuk. Katelu piranti kanggo mujudake tembung kasebut ana sajrone proses morfologis kang cacah ana telu yaiku afiksasi, reduplikasi lan komposisi (Sudaryanto, lkk. 1991:19). Saliyane kuwi Poedjosoedarmo (1979:6) uga ngandharake ana 7 piranti kanggo mujudake tembung ing basa Jawa yaiku wuwuhan, pengulangan, owah swara, akronoimisasi/pemajemukan, frekuensi lan owah morfonomik.

Proses morfologi ing basa Jawa umume ana telu yaiku wuwuhan (afiksasi), tembung rangkep (reduplikasi) lan camboran (komposisi). Afiksasi ing basa Jawa diarani wuwuhan. Wuwuhan ing basa Jawa ana telung jinis yaiku ater-ater, seselan lan panambang. Proses afiksasi kasebut bisa asipat inflektif lan derivatif (Achmad, 63:2012). Asipat inflektif ateges asile afiksasi ora ngowahi klas tembung. Tuladhane, “kethok” minangka tembung kriya kawuwuhan ater-ater tripurusa /di-/ dadi “dikethok”, klas tembung isih pangkah tembung kriya. Asipat derivatif ateges asile afiksasi ngowahi klas tembung. Tuladhane, “sapu” minangka tembung aran kawuwuhan ater-ater anuswara /ny-/ dadi “nyapu”, saengga klas tembung owah dadi tembung kriya.

Tembung rangkep utawa redhuplikasi sajrone proses morfologi basa Jawa kaperang dadi limang jinis yaiku dwipurwa, dwilingga, dwilingga salin swara, perulangan karo wuwuhan lan dwiwasana (Poedjosoedarmo, 1979:209). Bab kasebut selaras karo panemune Sasangka (2011:38) bilih titi tembung utawa morfologi yaiku ilmu kang ngrembag lan nyinaoni bab tembung, dumadine tembung lan owah sawijine tembung dadi tembung liya krana kawuwuhan, karangkep utawa gabungan. Tembung sing wis kapangaribawa telung proses morfologi kasebut diarani tembung andhahan. Dene, tembung sing ora kena pangaribawane katelu bab ing ndhuwur diarani tembung lingga.

2.2.2 Tembung Rangkep (*Reduplikasi*)

Reduplikasi kalebu ing proses morfologi sajrone ilmu Linguistik. Achmad (2012:64) negesi reduplikasi kuwi mujudake proses morfologis kang ngulang wujud dhasar utawa lingga kanthi cara wutuh, separo uga owahe swara (fonem). Selaras karo panemune Antunsuhono sajrone Paramasastra Djawa, tembung rangkep kuwi tembung kang dicuapake diambali kaping pindho, saperangan utawa kabeh. Redhuplikasi utawa ing basa Jawa diarani tembung rangkep. Mula panemu kasebut bisa didudut yen tembung rangkep kuwi mujudake tembung lingga kang diulang, bisa kanthi cara wutuh, separo lan owahe swara.

Tembung rangkep ing basa Jawa diperang dadi telu yaiku dwilingga, dwipurwa, lan dwiwasana (Sasangka, 2011:97). Dene, Antunsuhono sajrone Paramasastra ngandharake redhuplikasi basa Jawa diperang dadi papat yaiku dwilingga, dwilingga salinswara, dwipurwa, lan dwiwasana. Dwilingga yaiku tembung lingga kang dirangkep pengrangkepe tembung lingga, ana kang karangkep wutuh. Dwilingga salin swara yaiku tembung lingga kang owah ngarepe, mburine, utawa tembung karo. Dwipurwa yaiku tembung kang dumadi saka pangrangkape purwane tembung lingga utawa pangrangkepe wanda kawiwitan ing tembung. Dwiwasana yaiku tembung ang ngrangkep wanda wekasan utawa ngrangkep wasane tembung.

Sakabehane wujud redhuplikasi ing dhialek Pendhalungan kagolong sajrone reduplikasi separo utawa parsial. Bab kasebut jalaran kaperbawan struktur reduplikasine basa Madura kang nduweni titikan beda. Mussafak (2011) ngandharake proses pengulangan tembung ing basa Madura dumadi saka wanda tembung lingga kalorone, Mussafak uga mantha proses reduplikasi ing basa Madura dadi lima, yaiku (1) pola pengulangan wutuh, (2) pola pengulangan separo, (3) pola pengulangan kombinasi karo proses afiksasi, (4) pola pengulangan kanthi perubahan fonem, lan (5) pola pengulangan semu.

2.2.3 Transformasi Generatif

Teori transformasi generatif dilairake adhedhasar pamikire panliti basa, yaiku Chomsky. Chomsky sajrone Dardjono (1987:50) ngandharake yen lelandhesane teori transformasi yaiku watesan antarane proses lan asil. Teori transformasi menehi watesan sajrone proses mujudake ukara sarta dheskripsi struktural ukara kasebut (Dardjono, 1987:50). Chomsky uga nduwe panemu yen lelandhesan konsep dhasar teori transformasi generatif dideleng saka struktur dhasar modhel diperang dadi telung komponen utama, yaiku komponen sintaktik, semantik, lan fonologi. Telung komponen kasebut kang ndhasari cara kerjane teori transformasi generatif. Mula bisa didudut yen teori iki nduweni landhesan pamikir, yaiku: (1) sintaksis nduweni dhasar tumrap ukara lan tuturan sing bisa diindra dening manungsa, bab iki mujudake struktur lair, (2) ing struktur batin ana sesambungan semantis lan sesambungan sistemik, lan (3) adhedhasar kahanan struktur batin kasebut, mula struktur lair dijlentrehake adhedhasar aspek kalungguhan, aspek guna, lan aspek wujud (Adipitoyo, 2012:4).

Cara kerjane teori transformasi generatif adhedhasar asumsi sing wis diandharake mau nduweni tata laku, yaiku panggolongane wujud, pangisine guna, lan pangertene kalungguhan sing bisa dinggoni saben wujud. Cara kerja kasebut adhedhasar aspek sing cacahé telu, yaiku wujud (kategori), guna (fungsi), lan kalungguhan (peran). Sabanjure katelu aspek kasebut dening Sudaryanto (1991) diarani triaspek sintaktis.

2.2.4 Pendhalungan

Pendhalungan miturut Kusnadi (sajrone Setiawan, 2016) nduweni makna (1) keturunan perkawinan campuran, antarane etnis Madura lan Jawa minangka akibat saka proses migrasi saperlu olah tanen lan kebun ing *Tapal Kuda*, (2) asile budaya saka proses pacaturan kang dawa lan intensif kang ana ing dhaerah *Tapal Kuda*, (3) *Periuk Besar*-ngutip saka Bausastra Jawa-Indonesia anggitané Prawiroatmodjo, minangka sawijine konsepsi metaforis kang nuduhake werna-wernine masyarakat kang etnise lan budayane beda kang nindakake interaksi sajrone ruwang lan wektu. Mula, kang diarani masyarakat Pendhalungan kuwi asil saka asimilasi rong budaya yaiku Jawa lan Madura.

Komunitas Pendhalungan kuwi ana ing dhaerah *Tapal Kuda*, kang manggon ing wetane pulo Jawa nglimputi kutha Pasuruan, Probolinggo, Jember, Situbondo, Bondowoso lan Banyuwangi. Mula kutha Probolinggo kang paling pucuk diarani *Pintu Gerbang* Pendhalungan. Pangribawane kang onjo yaiku basa padinan. Basa kasebut nuwuhake variasi miturut panganggone. Basa kasebut mujudake asil pangrembakane siji basa asal kang sumebar kanthi geografis amarga anane migrasi. Mula ora pantes yen disebut minangka basa Pendhalungan, nanging dhialek Pendhalungan. Dhialek kasebut nggunakake campuran antarane basa Jawa dhialek Suroboyoan karo basa Madura. Tuladhane “*ku-mlaku*”, tembung mlaku kuwi kena pangribawane Madura saengga sing kudune cara ngucapake “mlaku-mlaku” dadi “*ku-mlaku*”. Mula, sajrone pacaturan masyarakat ing kutha Probolinggo nuwuhake dhialek anyar yaiku dhialek Pendhalungan

2.3 Kerangka Teori

Teori kang digunakake ing panliten iki yaiku panemune Chomsky ngenani transformasi generatif. Chomsky sajrone Dardjono (1987:50) ngandharake yen lelandhesane teori transformasi yaiku watesan antarane proses lan asil. Teori transformasi menehi watesan sajrone proses mujudake ukara sarta dheskripsi struktural ukara kasebut (Dardjono, 1987:50). Chomsky uga nduwe panemu yen lelandhesan konsep dhasar teori transformasi generatif dideleng saka struktur dhasar modhel diperang dadi telung komponen utama, yaiku komponen sintaktik, semantik, lan fonologi. Telung komponen kasebut kang ndhasari cara kerjane teori transformasi generatif. Mula bisa didudut yen teori iki nduweni landhesan pamikir, yaiku: (1) sintaksis nduweni dhasar tumrap ukara lan tuturan sing bisa diindra dening manungsa, bab iki mujudake struktur lair, (2) ing struktur batin ana sesambungan semantis lan sesambungan sistemik, lan (3) adhedhasar kahanan struktur batin kasebut, mula struktur

lair dijlentrehake adhedhasar aspek kalungguhan, aspek guna, lan aspek wujud (Adipitoyo, 2012:4).

Cara kerjane teori transformasi generatif adhedhasar asumsi sing wis diandharake mau nduweni tata laku, yaiku panggolongane wujud, pangisine guna, lan pangertene kalungguhan sing bisa dinggoni saben wujud. Cara kerja kasebut adhedhasar aspek sing cacahé telu, yaiku wujud (kategori), guna (fungsi), lan kalungguhan (peran). Panggolongan wujud nduweni tujuan kanggo nggolongake peranan perangan adhedhasar strukture kang padha lan wujud kang padha. Verhaar (2006:170) uga ngandharake yen wujud sintaktis uga kerep diarani “klas tembung”, kayata aran, kriya, kahanan, katrangan, ancer-ancer lan liya liyane. Guna yaiku aspek “panggonan” sintaksise sawijine ukara lamba kang kudu dipanggoni dening aspek “lair” lan aspek “batin” (Sudaryanto, 1991:66). Aspek lair minangka wujud tembung sajrone ukara, dene aspek batin yaiku kalungguhan tembung sajrone ukara. Fungsi sintaksise nglimputi jejer, wasesa, lesan, pelengkap lan katrangan. Ramlan (1987:135) ngandharake perangan kalungguhan adhedhasar gunane yaiku (1) kalungguhan kang dilungguhi guna J yaiku, paraga, panandhang, piranti, panggonan, panampa, pangenal; (2) kalungguhan kang dilungguhi guna W yaiku, tumindak, kahanan, panggonan; (3) kalungguhan kang dilungguhi guna L, yaiku panandhang, panampa, panggonan, piranti lan asil; (4) kalungguhan kang dilungguhi guna G yaiku, panandhang lan piranti; (5) kalungguhan kang dilungguhi guna K yaiku, panggonan, wektu, panampa, lan cara.

METODHE PANLITEN

Isi metodhe panliten iki ana patang perangan, yaiku (1) ancangan panliten, (2) ubarampene panliten, lan (3) tatacarane panliten. Andharan luwih cetha bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

3.1 Ancangan Panliten

Ancangan panliten mujudake tata siyaga sadurunge nglaksanakake panliten. Metodhe panliten basa minangka cara sistematik kang dipilih kanggo panliten kanthi cara nimbang wujud, isi, lan sipate basa, minangka objek kang ditintangi. Panliten iki kalebu panliten kuwalitatif. Panliten kuwalitatif ora nggunakake angka nalika nglumpukake dhata lan sajrone menehi tafsiran ing asil panlitene. Miturut Sudaryanto (1993:63) panliten kang nggunakake metode kuwalitatif deskriptif yaiku panliten kang adhedhasar kasunyatan kang empiris tuwuh lan kedadeyan saka sumber omongan. Panliten iki nggunakake prosedur tertamtu kanggo ngasilake data deskriptif sing wujudé tembung-tembung kang katulis utawa lisan saka manungsa lan solah bawane sing bisa diamati. Mula, objek kang diteliti arupa basa kang awujud tuturan.

Panliten iki kalebu panliten linguistik sinkronis. Panliten sinkronis yaiku panliten basa ing wektu tartamtu, yaiku ing jaman saiki (Mahsun, 2006:84). Panliten iki kaperang dadi telung tahapan, yaiku: (1) tahap nglumpukake dhata, (2) tahap njlentrehake dhata utawa ngolah dhata, lan (3) tahap nyuguhake dhata utawa nulis asile panliten. Kanggo nindakake telung tahapan

kasebut dibutuhake metodhe lan teknik-teknik tertamtu. Metodhe lan teknik kasebut bakal diandharake ing subbab sabanjure.

Panliten iki asipat panliten dheskriptif. Panliten kang asipat dheskriptif telung tahapan kang kudu dilakokake yaiku nglumpukake dhata, njlentrehake dhata, lan nyuguhake dhata. Tahapan nglumpukake dhata dadi dhasar tumrap tahapan njlentrehake dhata, amarga kanggo njlentrehake dhata, dhata kuwi kudu nglumpuk dhisik (Mahsun, 2005:84-85).

3.2 Ubarampene Panliten

Subbab iki bakal ngandharake ubarampene panliten. Ubarampene panliten iki yaiku (1) sumber dhata, lan (2) instrumen panliten kang bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

3.2.1 Sumber Dhata Panliten

Sudaryanto (1993:35) ngandharake yen sumber dhata yaiku samubarang kang ngasilake utawa ngripta basa kang temtu bisa ngasilake dhata utawa ngripta basa kang dimaksud. Sumber dhata lan dhata mujudake perangan kang wigati sajrone panliten, saka sumber dhata lan dhata bisa kawawas metodhe sing salaras kanggo njlentrehake dhata kang dianggo. Perangan iki diandharake selaras karo underane panliten. Sumber dhata panliten iki yaiku masyarakat ing saubenge kutha Probolinggo.

3.2.2 Instrumen Panliten

Instrumen sajrone panliten iki nduweni fungsi kang wigati banget. Arikunto (2002:126) njlentrehake yen instrumen minangka pirantine panliten supaya metodhe-metodhe kang dijupuk bisa gumathok. Instrumen panliten kang digunakake sajrone panliten yaiku instrumen utama lan instrumen panyengkuyung. Instrumen utama yaiku instrumen kang kudu ana lan wajib dianakake, dene instrumen panyengkuyung yaiku instrumen kang bisa nyengkuyung instrumen utama supaya bisa ngasilake asil kang maksimal sajrone panliten.

Panliti ing kene minangka instrumen utama kanggo ngasilake dhata. Kaya kang diandharake Sugiyono (2013:59), sajrone panliten kuwalitatif kang dadi instrumen utawa piranti panliten yaiku panliti iku dhewe. Panliti dadi instrumen utama amarga panliti kang nggolek dhata, nganalisis dhata lan nulis panliten iki. Dene instrumen panyengkuyung ing panliten iki yaiku piranti utawa alat kang bisa nyengkuyung kanggo nglumpukake dhata. Piranti kasebut yaiku *recorder*, buku cathethan lan daptar wawancara. Saben-saben piranti kasebut nduweni fungsi kanggo proses analisis sajrone panliten.

3.3 Tata Cara Panliten

Panliten iki nggunakake telung cara panliten yaiku tata cara panglumpuke dhata, tata cara pangolahe dhata lan tata panyuguhe asil panliten. Saben tata cara nduweni metodhe lan teknik dhewe-dhewe. Ing ngisor iki bakal diandharake luwih cethane.

3.3.1 Tata Cara Panglumpuke Dhata

Metode panglumpuke dhata panliten iki yaiku metodhe observasi, kanthi teknik simak lan cakap. Metodhe simak yaiku nyimak panganggone basa. Metodhe cakap arupa pirembugan antarane panliti karo pamicara minangka penutur metodhe simak dianakake kanggo nggunakake teknik, yaiku (1) teknik sadap, (2) teknik simak libat cakap, (3) simak bebas libat cakap, (4) rekam lan catet (Sudaryanto, 1988:2-9). Teknik sadhap yaiku nyimak kang diwujudake kanthi cara nyadhap tuturane pamicara. Teknik simak bebas libat cakap yaiku panliti ora melu sajrone pirembugan. Teknik ngrekam apa kang dituturake pamicara kanthi alat tape recorder tartamtu lan kanthi syarat ora ngganggu lumrahe proses gagiyatan wicara. Teknik cathet yaiku nyathet ing sawijine kartu dhata transkrip.

3.3.2 Tata Cara Pangolahe Dhata

Tata cara ngolah dhata ing panliten iki diperang-perang dadi papat, yaiku *transkripsi* dhata, *verifikasi* dhata, *kalisikasi* dhata, lan *penafsiran* dhata.

3.3.3 Tata Cara Panyuguhe Dhata

Tata cara nulis asiling panliten ing antarane, yaiku:

- BAB I : Bab iki njlentrehake lelandhesaning panliten, undheraning panliten, tujuwane panliten, paedahe panliten lan wewatesan panliten.
- BAB II : Bab iki njlentrehake ngandharake panliten kang saemper, lan ngandharake konsep-konsep kang digunakake sajrone panliten iki.
- BAB III : Bab iki ngandharake ancangan panliten, ngandharake ubarampene panliten, ngandharake cara pangolahing dhata, ngandharake metode lan teknik panliten, sarta nulis tata cara panyuguhing asil panliten
- BAB IV : Bab iki njlentrehake asiling panliten
- BAB V : Bab iki njlentrehake dudutan lan pamrayoga tumrap panliten kang wis ditindakake

ANDHARAN ASIL PANLITEN

Perangan kang diandharake ing bab IV iki, yaiku andharan lan jlentrehane dhata panliten, lan dhiskusi asil panliten.

4.1 Wujude Tembung Rangkep Basa Jawa Dhialek Pendhalungan

Adhedhasar wujude, kaya kang wis diandharake ing ndhuwur tembung rangkep basa Jawa dhialek Pendhalungan mujudake pola Tembung rangkep separo utawa parsial, banjur diperang dadi 7, yaiku (1) tembung kriya lingga, (2) tembung kriya andhahan, (3) tembung aran (4) tembung kahanan, (5) tembung katrangan, lan (6) tembung wilangan Sakabehe perangan kasebut diandharake ing ngisor iki.

4.1.1 Tembung Rangkep Parsial Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kanthi Tembung Kriya Lingga

Wujud tembung kriya lingga kang durung owah saka asale. Sajrone dhialek Pendhalungan, basa kang digunakake yaiku basa Jawa kang ngalami proses tembung rangkep parsial. Tembung rangkep parsial bisa dideleng kaya tuladha ing ngisor iki.

(1a)	Budhal	→	Budhal- budhal	→	Dhal-budhal
	'Berangkat'		'Berangkat- berangkat'		'Berangkat- berangkat'
(2a)	Melu	→	Melu-melu	→	Lok-melok
	'Ikut'		'Ikut-ikut'		'Ikut-ikut'
(3a)	Bisik	→	Bisik-bisik	→	Sik-bisik
	'Berbisik'		'Bisik-bisik'		'Bisik-bisik'

Tembung ing dhata (1a-3a) yaiku budhal 'berangkat', pethal 'lepas', lan bisik 'berbisik'. Tembung-tembung ing ndhuwur minangka tembung kriya asli sing ora kena wuwuhan. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung-tembung kasebut dadi dhal-budhal 'berangkat-berangkat', thal-pethal 'lepas-lepas', lan sik-bisik 'bisik-bisik'. Tembung dhal-budhal dumadi saka wanda pungkasan tembung lingga budhal kang diulang. Tembung thal-pethal dumadi saka wanda pungkasan tembung lingga pethal kang diulang. Tembung sik-bisik dumadi saka wanda pungkasan tembung lingga bisik kang diulang. Tembung budhal, pethal, mulih, lan bisik minangka tembung kriya amarga bisa digandhengeke nganggo tembung ora 'tidak.' Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

(1b)	<u>Lang wis jam 1</u> <u>liwat iki, gak</u> <u>dhal-budhal</u> <u>koen?</u> 'Lang sudah jam 6 lebih ini, kamu tidak segera berangkat?'	TAr	TK	GK	TSes
		TKr	TKr		TSes
(2b)	<u>Mbo lo yoh, anakku</u> <u>gak lok-</u> <u>melok</u> 'Tak mau tau loh ya, anak saya tidak ikut-ikut pokoknya'	TK		TSes	TKr
(3b)	<u>Apa a?</u> <u>Perasaan</u> <u>koen</u> <u>Mama</u> <u>karo</u> <u>Adhik</u> <u>sik-bisik?</u> 'Kenapa? Kamu tersinggung Mama sama Adek bisik-bisik?'	TSes		TKh	TSes
		TAr	TPgg	TAr	TKr

Tembung dhal-budhal 'berangkat-berangkat' ing dhata (1b), gak lok-melok 'tidak ikut-ikut' ing dhata (2b), lan sik-bisik 'berbisik-bisik' ing dhata (3b), minangka tembung kriya (TKr) amarga bisa digandhengeke nganggo tembung ora 'tidak.' Tembung "Lang" ing dhata (1b), "Mama" ing dhata (3b), lan "Adhik" ing dhata (3b) minangka tembung aran (TAr) kang nduwe nyawa.

4.1.2 Tembung Rangkep Parsial Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kanthi Tembung Kriya Andhahan

Wujud tembung kriya andhahan kang wis owah saka asale. Tembung rangkep parsial bisa dideleng kaya tuladha ing ngisor iki.

1) Tembung kriya andhahan ater-ater anuswara m-

(4a) N+ layu → Mlayu-mlayu → Yu-mlayu
 'Lari' 'Berlari-lari' 'Berlari-lari'

Tembung ing dhata (4a) yaiku mlayu 'berlari'. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung kasebut dadi yu-mlayu 'berlari-lari'. Proses kasebut asipat inflektif krana ora ngowahi klas tembung, Tembung yu-mlayu dumadi saka wanda pungkasan tembung lingga mlayu kang diulang. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

(4b) Heh aja yu-mlayu! Logor endhoge
marine iku
 'Heh jangan lari-lari! Jatuh telurnya itu nanti'
 TSes GKr TKr TAr
 GK

Sawise kena pangaribawane tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung kriya sajrone ukara ing ndhuwur dadi yu-mlayu 'berlari-lari' ing dhata (4b) minangka tembung kriya (TKr).

2) Tembung kriya andhahan ater-ater anuswara n-

(5a) N+ delok → Ndelok-ndelok → Lok-ndelok
 'Lihat' 'Melihat-lihat' 'Melihat-lihat'

Tembung ing dhata (5a) yaiku ndelok 'melihat'. Tembung ndelok minangka tembung kriya asli kang kawuwuhan ater-ater anuswara "n-", mula asipat inflektif. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung-tembung kasebut dadi lok-ndelok 'melihat-lihat'. Tembung lok-ndelok dumadi saka wanda pungkasan tembung lingga ndelok kang diulang. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

(5b) Lok-ndhelok thok gak usah tuku
 'Lihat-lihat saja, tak perlu beli'
 TKr TK GK
 TKr

Tembung lok-ndelok 'melihat-lihat' ing dhata (5b) minangka tembung kriya amarga bisa digandhengeke nganggo tembung ora 'tidak', kayata ora lok-ndelok 'tidak melihat-lihat'.

3) Tembung kriya andhahan ater-ater anuswara ny-

(6a) N+ sapu → Nyapu-nyapu → Pu-nyapu
 'Sapu' 'Sedang menyapu' 'Sedang menyapu'

Tembung ing dhata (6a) yaiku nyapu 'menyapu'. Tembung nyapu ing dhata (6a) minangka tembung kriya kang asale saka tembung aran yaiku sapu sing kawuwuhan ater-ater anuswara, mula asipat derivatif. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung-tembung kasebut dadi pu-nyapu 'menyapu-nyapu'. Tembung pu-nyapu dumadi saka wanda pungkasan tembung lingga nyapu kang diulang. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

(6b) Pu-nyapu Ca, wis sore iki
 'Menyapu ca, sudah sore ini'
 TKr TAr TKr TK
 TSes

Sawise kena pangaribawane tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung kriya sajrone ukara ing ndhuwur dadi lan pu-nyapu 'menyapu-nyapu' ing dhata (6b) minangka tembung kriya (TKr).

4) Tembung kriya andhahan ater-ater anuswara ng-

(7a) N+ omel → Ngomel-ngomel → Mel-ngomel
 'Omel' 'Mengomel terus' 'Mengomel terus'

Tembung ing ndhuwur minangka tembung kriya asli kang kawuwuhan ater-ater anuswara "ng-". Tembung ing dhata (7a) yaiku ngomel 'mengomel'. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung-tembung kasebut dadi mel-ngomel 'mengomel terus'. Tembung mel-ngomel dumadi saka wanda pungkasan tembung lingga ngomel kang diulang. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

(7b) Sik isuk wis mel-ngomel
 'Masih pagi sudah ngomel-ngomel'
 GK GK

Tembung mel-ngomel 'ngomel terus' ing dhata (7b) minangka tembung kriya (TKr) amarga bisa digandhengeke nganggo tembung ora 'tidak', kayata ora mel-ngomel 'tidak ngomel terus'. Gatra 'sik isuk' ing dhata (7b) minangka gatra katrangan (GK) kang nerangake wektu.

5) Tembung kriya andhahan panambang -an

(8a) Turu+ an → Turu-turuan → Ru-turuan
 'Tidur' 'Tidur-tiduran' 'Tidur-tiduran'

Tembung ing dhata (8a) yaiku turu '*tidur*'. Tembung kasebut minangka tembung kriya asli sing kawuwuhan panambang "-an". Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung-tembung kasebut dadi ru-turuan '*tidur-tiduran*'. Tembung ru-turuan dumadi saka wanda pungkasan tembung lingga turu kang diulang. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

(8b) Iki ru-turuan karo ndhelok tv
 'Ini *tidur-tiduran* sambil *nonton tv*'
 TSes TKr TPgg TKr
 TAr

Sawise kena pangaribawane tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung kriya sajrone ukara ing ndhuwur dadi ru-turuan '*tidur-tiduran*' ing dhata (8b) minangka tembung kriya (TKr).

6) Tembung kriya andhahan panambang -en

(9a) Inceng+ → Inceng- → Ceng-
en → incengen → incengen
 'Tengok' 'Tengok-
 tengoklah' 'Tengok-
 tengoklah'

Tembung ing ndhuwur minangka tembung kriya asli kang kawuwuhan panambang "-en" saengga dadi tembung kriya andhahan. Tembung ing dhata (9a) yaiku inceng '*tengok*'. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung kasebut dadi ceng-incengen '*tengok-tengoklah*'. Tembung ceng-incengen dumadi saka wanda pungkasan tembung lingga inceng kang diulang. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

(9b) Ndak nang Mas Rudi koen?
Ceng-incengen le
 "Tak ke Mas Rudi? Tengok-tengoklah nak"
 TKr TPgg TAr TSes
 TKr TSes

Tembung ceng-incengen '*menengok-tengok*' ing dhata (9b) minangka tembung kriya (TKr) pakon tanggap krana tembung lingga kawuwuhan panambang -en.

4.1.3 Tembung Rangkep Parsial Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kanthi Tembung Aran

Tembung aran minangka wujud tembung kang ngandharake samubarang. Samubarang kasebut diperang dadi loro, yaiku riil lan abstrak. Tembung rangkep parsial sajrone tembung aran bisa dideleng ing ngisor iki.

(11a) Arek → Arek- → Rek-arek
 'Teman' 'Teman-
 teman' 'Teman-
 teman'

(12a) Wedhok → Wedhok- → Dhok-
 'Perem-
 puan' 'Para
 perempuan' 'Para
 perempuan'

(13a) Montor+ → Montor- → Tor-
an → montoran → montoran
 'Mobil' 'Mobil
 mainan' 'Mobil
 mainan'

(14a) Hape+ an → Hape- → Pe-hapean
 'Hp' 'Hp
 mainan' 'Hp mainan'

Tembung ing ndhuwur minangka tembung aran riil kang nduwe nyawa. Tembung ing dhata (11a-14a) yaiku arek '*teman*', wedhok '*perempuan*', montor '*mobil*', lan hape '*hand phone*'. Tembung montoran, lan hapean awujud andhahan krana kawuwuhan panambang -an. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung aran kasebut dadi rek-arek '*teman-teman*', dhok-wedhok '*para perempuan*', tor-montoran '*mobil mainan*' lan pe-hapean '*hand phone mainan*'. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

(11b) Nek biyen rek-arek sik ndek Jati
 'Kalau dulu teman-teman masih di Jati'
 TPgg GK TAr GK

(12b) Dhok-wedhok, senengane
metu bengi
 'Perempuan sukanya keluar malam'
 TAr TSes
 TKr TK

(13b) Karo Papae ditukokna tor-
montoran sing ana remote
 'Sama papanya dibelikan mobil-mobilan yang
 ada remotnya'
 TSes TKr TAr
 GK

(14b) Pe-hapean sing dikei Bapak gak
isa muni wisan
 'Hand phone mainan yang dikasih Bapak sudah
 tidak bisa bunyi'
 TAr TSes TKr TAr
 GKr TKr TK

Sawise kena pangaribawane tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung aran sajrone ukara ing ndhuwur dadi rek-arek '*teman-teman*' ing dhata (11b), dhok-wedhok '*perempuan-perempuan*' ing dhata (12b), tor-montoran '*motor-motoran*' ing dhata (13b) lan pe-hapean '*handphone-handphone- an*' ing dhata (14b) minangka tembung aran (TAr) amarga bisa digandhengeke nganggo tembung dudu.

4.1.4 Tembung Rangkep Parsial Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kanthi Tembung Kahanan

Tembung kahanan mujudake sawijine bab kang ora bisa dietung. Tembung kahanan uga ngandharake kahanane manungsa. Tembung rangkep parsial bisa dideleng ing ngisor iki.

- (15a) Cedhek → Cedhek-cedhek → Dhek-cedhek
'Dekat' 'Dekat-dekat' 'Dekat-dekat'
- (16a) Rame → Rame → Me-rame
'Ramai' 'Ramai-ramai' 'Ramai-ramai'
- (17a) Amba → Amba-amba → Ba-amba
'Lebar' 'Lebar-lebar' 'Lebar-lebar'

Tembung ing ndhuwur minangka tembung kahanan asli sing ora kena wuwuhan. Tembung ing dhata (15a-17a) yaiku cedhek 'dekat', rame 'ramai', lan amba 'lebar'. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung-tembung kasebut dadi dhek-cedhek 'dekat-dekat', me-rame 'ramai-ramai', lan ba-amba 'lebar-lebar'. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

- (15b) Aja dhek-cedhek nek nulis
'Jangan dekat-dekat kalo menulis'
TKr TKh TPgg TKr
- (16b) Ana apa kok me-rame ndek omae Pak
RT ma?
'Ada apa kok ramai-ramai di rumahnya Pak rt Ma?'
GKr GKr TAnc
TSes TAr TAr
- (17b) Aja ba-amba gak seneng aku
'Jangan terlalu lebar tak suka aku'
TKr TKh TKr TKh
TSes

Sawise kena pangaribawane tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung aran sajrone ukara ing ndhuwur dadi dhek-cedhek 'dekat-dekat' ing dhata (15b), me-rame 'berisik' ing dhata (16b), lan ba-amba 'terlalu lebar' ing dhata (17b) minangka tembung kahanan (TKh) amarga bisa digandhengeke nganggo tembung "banget".

4.1.5 Tembung Rangkep ing Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kanthi Tembung Katrangan

Tembung katrangan mujudake katrangan marang wasesa utawa tembung liyane kejaba tembung aran. Tembung rangkep parsial bisa dideleng ing ngisor iki.

- (18a) Isuk → Isuk-isuk → Suk-isuk
'Pagi' 'Pagi-pagi' 'Pagi-pagi'
- (19a) Bengi → Bengi-bengi → Ngi-bengi
'Malam' 'Malam-malam' 'Malam-malam'
- (20a) Kotak → Kotak-kotak → Tak-kotak
'Kotak' 'Kotak-kotak' 'Kotak-kotak'

Tembung ing ndhuwur minangka tembung katrangan sing ora kena wuwuhan. Tembung ing dhata (18a-20a) yaiku isuk 'pagi', bengi 'malam', lan kotak 'kotak'. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung-tembung kasebut dadi suk-isuk 'pagi-pagi', ngi-bengi 'malam-malam', lan tak-kotak 'kotak-kotak'. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

- (18b) Ya wis budhal suk-isuk mau
'Ya sudah berangkat pagi-pagi tadi'
GKr GK
- (19b) Enak ngi-bengi nek ndelok
bioskop iku
'Enak malam-malam kalo nonton bioskop itu'
TKh TK TKr
TAr TSes
- (20b) Cik senenge nganggo klambi tak-
kotak
'Kok suka sekali pakai baju kotak-kotak'
TPgg TSes TKr
TAr TK

Sawise kena pangaribawane tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung aran sajrone ukara ing ndhuwur dadi suk-isuk 'pagi-pagi' ing dhata (18b), ngi-bengi 'malam-malam' ing dhata (19b), lan tak-kotak 'kotak-kotak' ing dhata (20b) minangka tembung katrangan (TK).

4.1.6 Tembung Rangkep ing Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kanthi Tembung Wilangan

Tembung wilangan mujudake tembung kang mratelakake cacahing barang. Tembung rangkep parsial bisa dideleng ing ngisor iki.

- (21a) Sitok → Sitok-sitok → Tok-sitok
'Satu' 'Satu-satu' 'Satu-satu'
- (22a) Separo → Separo-separo → Ro-separo
'Setengah' 'Setengah-setengah' 'Setengah-setengah'
- (23a) Akeh → Akeh-akeh → Keh-akeh
'Banyak' 'Banyak-banyak' 'Banyak-banyak'

Tembung ing dhata (21a-23a) yaiku sitok 'satu', separo 'setengah' lan akeh 'banyak'. Tembung-tembung kasebut minangka tembung wilangan asli. Sajrone proses tembung rangkep ing dhialek Pendhalungan tembung-tembung kasebut dadi tok-sitok 'satu-satu', ro-separo 'setengah-setengah' lan keh-akeh 'banyak-banyak'. Tembung-tembung kasebut bisa dideleng ing tuturan ngisor iki.

- (21b) Deloken ndek lemari ngisor,
jupuken tok-sitok
'Lihatlah dilemari bawah, ambilah satu-persatu'

TKr	TAnc	TAr	TK	K	J
TKr	TK			K	

- (22b) Ro-separo tepunge
'Setengah-setengah kalo memasukan tepungnya'
TK TPgg TKr
TSes

- (23b) Ambek mangane
'Sama ibunya tidak boleh banyak-banyak makannya'
TPgg TSes GK TK
TSes

Tembung tok-sitok 'satu-satu' ing dhata (21b), ro-separo 'setengah-setengah' ing dhata (22b), lan keh-akeh 'banyak-banyak' ing dhata (23b) minangka tembung wilangan (TWil). Tembung tok-sitok ing dhata (21b) minangka tembung wilangan baku. Dene, tembung ro-separo ing dhata (22b), lan keh-akeh ing dhata (23b) minangka tembung wilangan kang durung genah cacache. Tembung "deloken" ing dhata (21b) minangka tembung kriya (TKr) pakon, krana kawuwuhan panambang -en. Tembung "jupuken" ing dhata (21b) uga minangka tembung kriya (TKr) pakon, krana kawuwuhan panambang -en.

4.2 Guna Tembung Rangka ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan

Adhedhasar gunane, kaya kang wis diandharake ing ndhuwur tembung rangka basa Jawa dhialek Pendhalungan mujudake pola tembung rangka separo utawa parsial kang bisa ngisi, (1) guna jejer (J), (2) guna wasesa (W), (3) guna gegane (G), lan (4) guna katrangan (K). Sakabehe perangan kasebut diandharake ing ngisor iki.

4.2.1 Tembung Rangka Parsial ing Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kang Ngisi Guna Jejer

Guna jejer tansah kedadeyan awujud tembung kang ngadeg dhewe, kayata tembung aran (nominal), frasa nominal, utawa pronomina. Tembung rangka parsial kang ngisi guna jejer diandharake ing ngisor iki.

- (24) Rek-arek sik ket budhal jam 11
'Undangannya jam 10 teman-teman baru berangkat pukul 11'
J W K

- (25) Deloken iku dhok-wedhok lungguhe mosok ngono
'Lihatlah itu perempuan-perempuan duduknya masa gitu'
W J G

- (26) Mambengi sapa iku Ma nang-lanang ndek ngarepan?
'Tadi malam siapa itu ma laki-laki di depan?'

Tembung rek-arek 'teman-teman' ing dhata (24), tembung dhok-wedhok 'perempuan-perempuan' ing dhata (25), lan tembung nang-lanang 'pria-pria' ing dhata (26) minangka tembung rangka parsial ing dhialek Pendhalungan kang ngisi guna jejer (J) sajrone ukara. Jejer (J) ing ndhuwur kalebu tembung aran krana bisa disambungake karo tembung dudu.

4.2.2 Tembung Rangka Parsial ing Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kang Ngisi Guna Wasesa

Wasesa yaiku perangan kang dadi inti utawa dadi punjere ukara. Wasesa minangka salah sijine guna sintaksis kang manggon sawise guna jejer sajrone ukara. Perangane wasesa diandharake ing ngisor iki.

(a) Tembung Rangka Parsial ing Dhialek Pendhalungan Kang Ngisi Guna Wasesa kanthi Klausula Verbal

Tembung rangka parsial kang ngisi guna wasesa kanthi klausula verbal bab kasebut diandharake ing ngisor iki.

- (27) Nek pe-hapean aja mbek turu
'Kalau main hape jangan sambil tidur, matanya kasihani'
W G

- (28) Lih-mulih kono wis kah, meh-merameh ndek kene
'Pulanglah sana sudah, bikin ramai saja di sini'
W G

- (29) Marine bah-umbah tak keriki Buk
'Setelah cuci-cuci saya kerokin (pijat) Bu'
W G

Gatra nek pe-hapean 'kalau main hp' ing dhata (27), lih-mulih kono wis kah 'pulanglah sana sudah' ing dhata (28), lan marine bah-umbah 'setelah cuci-cuci' ing dhata (29) gunane yaiku wasesa amarga nyandhang kriyane ukara. Wasesa (W) ing ndhuwur ngemot frasa verbal utawa tembung kriya amarga bisa disambungake karo tembung ora. Dene kang nyandhang kriyane wasesa (W) yaiku jejer (J), nanging ing dhata ing ndhuwur jejer (J) ora ana.

(b) Tembung Rangka Parsial ing Dhialek Pendhalungan kang Ngisi Guna Wasesa Mung kanthi Klausula Adjektival

Tembung rangka parsial guna wasesa kang diisi kanthi klausula adjektival, ing ngisor iki.

- (30) Heh Ezell bubuk, aja me-rame
'Heh Ezell tidur, jangan ramai-ramai'
J W

- (31) Jemurane mama gak ring-garing
'Jemurannya mama tak kering-kering'

- J W
- (32) Nek nyetir aja ter-banter, akeh polisi
tidure
'Kalau menyতির jangan cepat-cepat, banyak
polisi tidurnya'
J W G

Gatra aja me-rame 'jangan berisik' ing dhata (30), gak ring-garing 'tidak kunjung kering' ing dhata (31), lan gatra nek nyetir aja ter-banter 'kalau menyতির jangan cepat-cepat' ing dhata (32), ing ukara yaiku wasesa (W) amarga kang nyandhang kriyane ukara. Gatra ing ndhuwur dadi wasesa (W) kabuktekake kanthi ndheleng tegese yaiku kang nyatakake kahanan. Wasesa (W) ing ndhuwur ngemot frasa adjektiva utawa tembung kahanan amarga bisa disambungake karo tembung "banget", "paling", "rada" lan "luwih".

4.2.3 Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kang Ngisi Guna Geganep

Guna geganep kuwi wujud gramatikal sajrone ukara kang nduwe guna minangka sasaran, asil, panjangkah, idhentitas lan ukuran. Tembung rangkep parsial kang ngisi guna geganep diandharake ing ngisor iki.

- (33) Al-quran cilik aja thal-pethal
'Al quran kecil jangan lepas-lepas'
J G
- (34) Digawa Yeni nang pabrik, polae gak
tau wa-gawa jare
'Dibawa Yeni ke pabrik, soalnya tak pernah
bawa-bawa katanya'
W K G
- (35) Aja keh-akeh banyune iku, sik dikei minyak
'Jangan banyak-banyak airnya itu, masih
dikasih minyak'
G W

Gatra aja tal-pethal 'jangan lepas-lepas' ing dhata (33), polae gak tau wa-gawa jare 'karena tidak pernah bawa-bawa katanya' ing dhata (34), lan aja keh-akeh banyune iku 'jangan banyak-banyak airnya itu' ing dhata (35) ngisi guna geganep (G) amarga gatra kasebut njangkepi apa sing diandharake lesan (L) lan wasesa (W).

4.2.4 Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa Dhialek Pendhalungan kang Ngisi Guna Katrangan

Guna katrangan kuwi wujud gramatikal sajrone ukara kang nduwe guna minangka katrangan tambahan tumrap unsur inti. Tembung rangkep parsial kang ngisi guna geganep diandharake ing ngisor iki.

- (36) Suk-isuk kok mbakar sampah
'Pagi-pagi kok membakar sampah'
K W L
- (37) Nek nang omah aja ngi-bengi lo

'Kalau ke rumah jangan malam-malam loh'
W K

- (38) Agus nang omah wan-awan nggawa
buah naga
'Agus ke rumah siang-siang membawa buah
naga'
J K W
L

Tembung suk-suk 'pagi-pagi' ing dhata (36), gatra aja ngi-bengi lo 'jangan malam-malam loh' ing dhata (37), lan tembung wan-awan 'siang-siang' ing dhata (38) minangka tembung rangkep parsial ing dhialek Pendhalungan kang ngisi guna katrangan (K) sajrone ukara. Katrangan (K) ing ndhuwur nerangake bab wektu kedadeyan sing diisi wasesa (W). Dhata kasebut mujudake perangan ukara kang diandharake dening perangan liyane, yaiku guna wasesa (W) kang diisi dening gatra "kok mbakar" 'kok membakar' ing dhata (36), gatra "nek nang omah" 'kalo ke rumah' ing dhata (36), lan gatra "nggawa" 'membawa' ing dhata (38).

4.3 Kalungguhan Tembung Rangkep ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan

Adhedhasar kalungguhan tembung rangkep ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan mujudake pola tembung rangkep separo utawa parsial diperang dadi 3, Andharan telung perangan kasebut ing ngisor iki.

4.3.1 Kalungguhan Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Jejer

Kalungguhan tembung rangkep pangisi guna jejer ana 2, yaiku (a) paraga (Par), (b) panandhang (Pnd) lan (c) panampa (Pnm). Kalungguhan-kalungguhan kasebut diandharake ing ngisor iki.

- (39) Wis dikei mangan rek-arek mau?
'Sudah diberi makan teman-teman tadi?'
Tmd Pnm Wt
- (40) Jamane uti biyen sing dhok-wedhok gak
oleh sekolah
'Jamannya uti dulu, yang perempuan-
perempuan tidak boleh sekolah'
Wt Pnd
Tmd
- (41) Iya nang-lanang sing nyangkruk ndek bok
iku
'Iya pria-pria yang nongkrong di tempat duduk
itu'
Par Tmd
Pgg

Tembung rek-arek 'teman-teman' ing dhata (39) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna jejer minangka panampa (Pnm) amarga mujudake bab kang mikolehi bathi saka wasesa. Gatra sing dhok-wedhok 'yang perempuan-perempuan' ing dhata (40) ngemot tembung rangkep

parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna jejer minangka panandhang (Pnd) amarga mujudake bab kang nyawa kanggo dadi tujuwane wasesa. Gatra iya nanging lanang '*iya pria-pria*' ing dhata (41) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna jejer minangka paraga (Par) amarga mujudake bab kang dirembug utawa diandharake karo samubarang liyane "ndek bok iku" '*di tempat duduk itu*'.

4.3.2 Kalungguhan Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Wasesa

Kalungguhan tembung rangkep parsial pangisi wasesa ana 7, yaiku (a) tumindak makaping-kaping (TM), (b) tumindak makaping-kaping kekerapan (TMK), (c) tumindak winatesan (TW), (d) tumindak bebarengan (TB), (e) Tumindak pakulinan (TP), (f) tumindak dumadakan (TD), lan (g) tumindak gageyan (TG). Kalungguhan-kalungguhan kasebut diandharake ing ngisor iki.

(a) Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Wasesa kang Nduwe Kalungguhan Tumindak Makaping-kaping Kekerepan (Iteratif)

Kalungguhan tumindak makaping-kaping nuduhake pakaryan kan ditindakake kanthi makaping-kaping sarta dibarengi makna kekerepan. Bisa ditengeri wasesane kanthi tembung lingga kang kawuwuhan prefiks nasal lan ditengeri kanthi dibarengi tembung kerep. Tuladhane ing ngisor iki.

- (42) Bapake Toni kumat, iku mau mel-ngomel
nang dalam
'*Ayahnya Toni kambuh, itu tadi mengomel terus di jalan*'
Par TMK
Pgg
- (43) Ben surup iku ngok-mbengok,
kenek pat-srapat paling
'*Setiap petang teriak-teriak, terkena gangguan makhluk halus 'sepertinya*'
Wt TMK
Khn
- (44) Fatin kan ra-laraen
'*Fatin kan sakit-sakitan*'
Pnd TMK

Gatra iku mau mel-ngomel '*itu tadi mengomel-ngomel*' ing dhata (42), tembung ngok-mbengok '*teriak-teriak*' ing dhata (43) lan ra-laraen '*sakit-sakitan*' in dhata (44) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna katrangan wasesa minangka tumindak makaping-kaping kekerepan (TMK) krana bisa disambungake karo tembung kerep.

(b) Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Wasesa kang Nduwe Kalungguhan Tumindak Makaping-kaping (Kontinuatif)

Kalungguhan tumindak makaping-kaping nuduhake pakaryan kang kelakon kanthi cara terus-terusan sajrone wektu kang suwe. Nggambarake kaanan tunggal kang kerep kedadeyan. Bisa ditengeri kanthi dibarengi tembung 'tansah'. Tuladhane ing ngisor iki.

- (45) Nek ngamuk nang wong ya wis, aku ditut-
katutna
'*Kalau marah ke orang ya sudah, saya dilibat-*
libatkan
Tmd TM
- (46) Mbak, Ezell ret-coretan
ndek tembok
'*Mbak, ezell mencoret-coret di tembok*'
Par TM Pgg

Gatra aku di tut-katutna '*aku libat-libatkan*' ing dhata (45) lan tembung ret-coretan '*corat-coret*' ing dhata (46) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna wasesa minangka tumindak makaping-kaping (TM), krana bisa disambungake karo tembung tansah.

(c) Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Wasesa kang Nduwe Kalungguhan Tumindak Winatesan (Duratif-atenuatif)

Kalungguhan tumindak winatesan nggambarake pakaryan kang kelakon sajrone wektu kang winates. Nggambarake kaanan kang kedadean ing wektu kang winates lan kualitas tumindake ora tumemen utawa ditindakake kanthi sante. Bisa ditengeri kanthi dibarengi tembung sawetara wektu. Tuladhane ing ngisor iki.

- (47) Ter-muter nggolek klambi
'*Berputar-putar mencari baju*'
TW Pnd
- (48) Iku guh-lungguha karo Pak rt ndek ngarep
'*Itu duduk-dudukan dengan Pak rt di depan*'
Par TW Pgg
- (49) Ru-turuan sik kono
'*Tidur-tiduran dulu sana*'
TW Pgg

Gatra ter-muter nggolek '*putar-memutar mencari*' ing dhata (47), guh-lungguhan karo Pak RT '*duduk-duduk sama pak RT*' ing dhata (48), lan ru-turuan sik '*tidur-tiduran dulu*' ing dhata (49) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna wasesa minangka tumindak winatesan (TW) amarga ditindakake sawetara wektu lan kualitas tumindake ora tumemen uga *fleksibel*.

(d) Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Wasesa kang Nduwe Kalungguhan Tumindak Bebarengan (Iteratif-resiprokatif)

Kalungguhan tumindak padha-padha nindakake nggambarake pakaryan kang kelakon kanthi bareng. Tuladhane ing ngisor iki

- (50) Deloken ta iku cik lucune kucinge
mbung-ambungan
'Lihatlah itu lucu sekali kucingnya cium-ciuman'
Tmd Kh TB
- (51) Apa a iku pitike mak kar-cakaran?
'Kenapa itu ayamnya kok saling mencakar?'
Par TB
- (52) Jaka iku ndelok videone wong jeg-jejejan
'Jaka itu melihat video orang saling menendang'
Par Tmd TB

Gatra kucing bung-ambungan 'kucingnya cium-ciuman' ing dhata (50), tembung mak kar-cakaran 'kok cakar-cakaran' ing dhata (51) lan wong jeg-jejejan 'orang tendang-tendangan' ing dhata (52) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan tumindak bebarengan (TB) amarga ditindakake kanthi padha-padha nindakake/bebarengan.

(e) Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Wasesa kang Nduwe Kalungguhan Tumindak Pakulinan (Habituatif)

Kalungguhan tumindak pakulinan nggambarake pakaryan kang wis dadi pakulinan, ditengeri kanthi tembung biyasane. Makna *habituatif* tegese yaiku biyasane, doyan, seneng kayata kang disebutake tembung lingga. Tuladhane ing ngisor iki.

- (53) Wis aja jak-ajak nang Mas Rudi
'Sudah jangan mengajak-ajak ke Mas Rudi'
TP Ss
- (54) Iku hlo ana wong luk-njaluk
'Itu loh ada peminta-minta'
Par TP

Gatra wis jak-ajak 'sudah jangan mengajak-ajak' ing dhata (53), lan wong luk-njaluk 'orang minta-minta' ing dhata (54) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna wasesa minangka tumindak pakulinan (TP) amarga biyasa ditindakake lan seneng nindakake sawijine bab.

(f) Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Wasesa kang Nduwe Kalungguhan Tumindak Dumadakan (Ingresif)

Kalungguhan tumindak dumadakan nuduhake pakaryan kan ditindakake kanthi ora ana rencana sadurunge. Tuladhane ing ngisor iki.

- (55) Mosok koyok aku iku ra-mara
njaluk dhuwek

'Masa seperti saya ini tiba-tiba meminta uang'
Par TD

Gatra ra-mara njaluk dhuwek 'tiba-tiba meminta uang' ing dhata (55) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna wasesa minangka tumindak dumadakan (TD) amarga ditindakake kanthi ora ana rencana. Gatra "mosok koyok aku iku" 'masa seperti saya itu' ing dhata (66) nduwe kalungguhan pangisi guna jejer minangka paraga (Par) amarga nuduhake samubarang kang nduwe nyawa diandharake kriyane ukara.

(g) Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Wasesa kang Nduwe Kalungguhan Tumindak Gageyan (Kontinuatif-intensif)

Kalungguhan tumindak gageyan nggambarake pakaryan kang ditindakake kanthi temenan saenga oleh asil tertamtu. Tuladhane ing ngisor iki.

- (56) Bojomu endi Yen, kok gak lih-mulih?
'Suamimu kemana Yen, kok tidak kunjung pulang?'
Pnd TG
- (57) Nang endi iki Arip kok gak ka-teka?
'Kemana Arip ini kok tidak kunjung datang?'
Pnd TG

Gatra kok gak lih-mulih 'kok tidak kunjung pulang' ing dhata (56), lan kok gak ka-teka 'kok tidak kunjung datang' ing dhata (57) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna wasesa minangka tumindak gageyan (TG) amarga ditindakake kanthi tumemen lan diwiwiti tembung *negatif*. Gatra "bojomu endi Yen" 'suamimu kemana Yen' ing dhata (56), lan "nang endi Arip iki" 'kemana Arip ini' ing dhata (57) nduwe kalungguhan pangisi guna jejer panandhang (Pnd) sajrone ukara kang diandharake gatra "kok gak lih-mulih" lan "kok gak ka-teka".

4.3.3 Kalungguhan Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Geganep

Kalungguhan tembung rangkep pangisi guna gegane ana 2, yaiku (a) asil (Asl), lan (c) panjangkah (Pjk). Kalungguhan-kalungguhan kasebut diandharake ing ngisor iki.

- (58) Cek nyabang dadi gak lor-nyelolor
'Agar menyabang jadi tidak menjulur-julur'
Khn Asl
- (59) Nek ngekei minyak aja keh-akeh
'Kalau memberi minyaknya jangan banyak-banyak'
Tmd Pir Pjk
- (60) Bontot ae, ndek kono rang-larang
panganane
'Bekal saja, di sana mahal-mahal makanannya'

Tmd Pjk

Gatra dadi gak lor-nyelolor ‘jadi tidak menjulur-julur’ ing dhata (58) nduwe kalungguhan pangisi guna geganep minangka asil (Asl) amarga mujudake samubarang kang njangkepi utawa samubarang kang dadi asile wasesa yaiku “cek nyabang” ‘agar bercabang’. Gatra aja keh-akeh ‘jangan banyak-banyak’ ing dhata (59) lan ndek kono rang-larang panganane ‘di sana mahal-mahal makanannya’ ing dhata (60) nduwe kalungguhan pangisi guna geganep minangka panjangkah (Pjk). Gatra “nek ngekei” ‘kalau memberi’ ing dhata (59), “bontot ae” ‘bekal saja’ ing dhata (60) nduwe kalungguhan pangisi guna wasesa minangka tumindak.

4.3.4 Kalungguhan Tembung Rangkep Parsial ing Basa Jawa dhialek Pendhalungan Pangisi Katrangan

Kalungguhan kang dilungguhi guna K ana 3 yaiku (a) panggonan (Pgg), (b) wektu (Wt), lan (c) cara (Cr). Kalungguhan-kalungguhan kasebut diandharake ing ngisor iki.

- (61) Plastike ndek ngisore ndhak-undhakan iku hlo
‘Plastiknya di bawahnya tangga itu loh’
Pir Pgg
- (62) Mambengi gak disiyapna, suk-isuk gupuhi
wong akeh
‘Tadi malam tidak disiapkan, pagi-pagi merepotkan orang banyak’
Tmd Wt
Tmd
- (63) Ben ndang mari dibagi ae ro-separo
‘Biar cepat selesai dibagi saja setengah-setengah’
Tmd Cr

Gatra ndek ngisore dhak-undhakan iku hlo ‘di bawahnya tangga itu loh’ ing dhata (61) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna katrangan minangka panggonan (Pgg) amarga mujudake samubarang ing ngendi jejer iki dumadi. Tembung suk-isuk ‘pagi-pagi’ ing dhata (62), Tembung “plastike” ‘plastiknya’ ing dhata (61) nduwe kalungguhan pangisi guna jejer minangka piranti (Pir). Gatra “mambengi gak disiyapna” ‘kemarin tidak disiapkan’ ing dhata (62) nduwe kalungguhan pangisi guna wasesa minangka tumindak (Tmd). Gatra dibagi ae ro-separo ‘setengah-setengah’ ing dhata (63) ngemot tembung rangkep parsial kang nduwe kalungguhan pangisi guna katrangan minangka cara (Cr) amarga mujudake titikane pakaryan kang ditindakake iki.

PANUTUP

Bab pungkasan iki ana loro, yaiku: (1) dudutan, lan (2) pamrayoga. Andharan luwih amba lan cethane kajlentrehake ing ngisor iki

1.1 Dudutan

Tembung rangkep mujudake salah sawijine proses morfologi kang ana ing basa Jawa. Panliten

ngenani tembung rangkep sajrone dhialek Pendhalungan ing kutha Probolinggo bisa diweruhi wujud, guna lan kalungguhane. Dudutan kang bisa dijupuk saka asiling panliten yaiku kaya mangkene:

- 1) Wujud tembung rangkep sajrone dhialek Pendhalungan diperang dadi 6, yaiku (1) tembung kriya lingga, (2) tembung kriya andhahan, (3) tembung aran (4) tembung kahanan, (5) tembung katrangan, lan (6) tembung wilangan.
- 2) Guna tembung rangkep sajrone dhialek Pendhalungan yaiku bisa ngisi, (1) guna jejer {J}, (2) guna wasesa {W}, (3) guna geganep {G}, lan (4) guna katrangan {K}
- 3) Kalungguhan tembung rangkep sajrone dhialek Pendhalungan yaiku (1) Kalungguhan tembung rangkep pangisi guna jejer ana 2, yaiku (a) paraga (Par) lan (b) panandhang (Pnd). Kalungguhan tembung rangkep pangisi guna wasesa ana 7, yaiku (a) tumindak makaping-kaping (TMK); (b) tumindak makaping-kaping kekerapan (TMK); (c) tumindak winatesan (TW); (d) tumindak bebarengan (TB); (e) Tumindak Pakulinan (TP); (f) tumindak dumadakan (TD); lan (g) tumindak gageyan (TG), (3) Kalungguhan tembung rangkep pangisi guna geganep ana 2, yaiku (a) asil (Asl), lan (c) panjangkah (Pjk), (4) Kalungguhan tembung rangkep pangisi guna katrangan ana 3, yaiku (a) panggonan (Pgg); (b) wektu (Wt); lan (C) cara (Cr).

1.2 Pamrayoga

Panliten kang wis katindhakake ing kene mung nliti tembung rangkep kang kagunakake ing dhaerah Pendhalungan, salah sawijine kutho Probolinggo, mligine ing kecamatan Kanigaran, kanthi nggunakake irah-irahan “Tembung rangkep sajrone Dhialek Pendhalungan ing Kutho Probolinggo”. Isi kang kaandharake ing panliten iki mung njlentrehake aspek wujud, guna lan kalungguhaan nggunakake teori transformasi generatif. Daerah Pendhalungan kuwi amba nglimputi Pasuruan, Jember, Bondowoso, lan Lumajang, ora mung ing Probolinggo. Mula, isih akeh dhialek Pendhalungan kang rada bedha karo data kang wis diteliti iki. Panliten kang wis katindhakake iki dhialek Pendhalungan ing kutha Probolinggo, diajab panliten iki bisa migunani kango panliten kang arep katindakake. Panliti sadhar, yen panliten iki isih adoh saka sampurna mula panliti lan para winasis bisa menahi koreksi lan ngrembakake.

KAPUSTAKAN

- Achmad, Abdullah A. 2012. *Linguistik Umum*. Jakarta: Penerbit Erlangga.
- Adipitoyo, Sugeng. 2012. *Valensi Sintaktis Bahasa Jawa*. Surabaya: Citra Wacana
- Antunshono. 1953. *Reringkesaning Paramasastra Djawi*. Yogyakarta: Soejadi
- Arikunto, Suharsimi. 2002. *Metodologi Penelitian*. Jakarta: PT. Rineka Cipta.

- Dardjono, Soenjono. 1987. *Linguistik: Teori dan Terapan*. Jakarta: Lembaga Bahasa Unika Atma Jaya.
- Khairah, Miftahul Ian Sakura Ridwan. 2014. *Sintaksis: Memahami Satuan Kalimat Perspektif Fungsi*. Jakarta: Bumi Aksara.
- Kridalaksana, Harimurti. 1993. *Kamus Linguistik*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama.
- _____, Harimurti. 1986. "Perwujudan Fungsi dalam Struktur Bahasa" sajrone *Masyarakat Linguisti Indonesia*. No. 7 Juni 1-14. Jakarta: Arcan
- Lauder, Multamia RMT, Ikk. 2005. *Pesona Bahasa: Langkah Awal Memahami Linguistik*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama
- Mahsun. 2006. *Metode Penelitian Bahasa: Tahapan Strategi, Metode dan Tekniknya*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persada
- Poedjosoedarmo, Soepomo, Ikk. 1979. *Morfologi Bahasa Jawa*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa
- Ramlan, M. 1987. *Morfologi (Satuan Tinjauan Deskriptif)*. Yogyakarta: CV
- _____, M. 1987. *Ilmu Bahasa Indonesia Sintaksis*. Yogyakarta: CV
- Sasangka, Sry Satriya Tjatur Wisnu. 2011. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa*. Jakarta: Yayasan ParamaligunaSetiawan, Ikwana, 2016. *Mengapa (harus) Pendhalungan? Konstruksi dan kepentingan dalam penetapan identitas Jember*. Jurnal Online. Diakses pada 30 November 2018.
- Soeparno. 2013. *Dasar-dasar Linguistik Umum*. Yogyakarta: Tiara Wacana.
- Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Teknik Analisis Bahasa: Pengantar Penelitian Wahana Kebudayaan Secara Linguistik*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Sudaryanto. 1988. *Metode Linguistik (ii) Metode dan Aneka Teknik Pengumpulan Data*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Sudaryanto, Ed. 1991. *Tata Baku Bahasa Jawa*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa.
- Sugiyono. 2013. *Memahami Penelitian Kualitatif*. Bandung: Alfabeta
- Sumarlam M.S. 2004. *Aspektualitas Bahasa Jawa: Kajian Morfologi dan Sintaksis*. Surakarta: Pustaka Cakra.
- Verhaar, J.W.M. 1988. *Pengantar Linguistik I*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- _____, J.W.M. 2006. *Asas-asas Linguistik Umum*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.

SUMBER ONLINE

Musafak. 2011. "Reduplikasi dalam Bahasa Madura" sajrone *Medan Bahasa*. Jurnal Artikulasi Vol.12. <http://garuda.ristekdikti.go.id/documents/detail/425106>. Diunduh 2 Januari 2019.

<https://id.m.wikipedia.org/wiki/Pendhalungan>. Kaakses 5 Januari 2019.

<https://jurnalmahasiswa.unesa.ac.id/index.php/aradha/article/view/7572/>. Diunduh 28 Januari 2019

SKRIPSI

Nurhayani. 2013. "Analisis Reduplikasi Bahasa Melayu Sub Dhialek Desa Penaga Kecamatan Teluk Bintang Kabupaten Bintang". Skripsi ora diterbitake. Tanjungpinang: JBSI FIP Universitas Maritim Raja Ali Haji

Hidayati, Chusnul. 2003. "Studi Komparatif Proses Afiksasi lan Reduplikasi dalam Rubrik Pangudarasa Majalah Panjebar Semangat dengan Bahasa Indonesia". Skripsi ora diterbitake. Semarang: JBSI Unimus

Nur Ekasari, Fitriana. 2013. "Makna Aspektualitas Reduplikasi Bahasa Jawa Pada Majalah Djaka Lodang Edisi Januari Maret 2012". Skripsi ora diterbitake. Yogyakarta: JPBD FBS. UNY